

YASHIL INVESTITSIYALAR ORQALI LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISH

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11398388>

Isayev Husan Mansurovich

“Moliya va moliyaviy texnologiyalar”

kafedrasi dotsenti, Ph.D, TDIU

Annotatsiya. Hozirgi kunda yashil investitsiyalar ekogiyani ifloslanishni nazorat qilish va atrof-muhit sifatini yaxshilashda muhim moliyaviy resurs bo‘lib hisoblanadi. Ushbu maqolada korxonlarning yashil loyihalarini yashil investitsiyalar orqali moliyalashtirish ahamiyati o‘rganilgan.

Tayanch iboralar: yashil moliya, yashil investitsiya, yashil fondlar, yashil loyiha, yashil sug‘urta, yashil moliyalashtirish, moliyaviy resurs, atrof-muhitni ifloslanishi, ekologiya, investitsion xatarlar.

So‘nggi yillarda dunyo mamlakatlari iqtisodiy rivojlanishda sezilarli yutuqlarga erishmoqdalar va o‘zlarining mavqeini mustahkamlashga harakat qilmoqda. Biroq, mamlakatlar iqtisodiy o‘sishga ekogiyaning jiddiy ifloslanishi hisobiga erishmoqdalar. Ma‘lumki, korxonalar - ijtimoiy-iqtisodiy tuzilmaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida, ifloslanish darajasiga ortisigiga ham, uning ifloslanishni nazorat qilishda ham muhim rol o‘ynaydi. Korxonalar tomonidan yashil investitsiyalar ko‘lamini oshirish yashilroq iqtisodiy rivojlanish modeliga o‘tishni tezlashtiradi va yashil moliyalashtirish darajasini ortishiga xizmat qiladi. Shuni alohida ta‘kidlash zarurki, korxonalar tomonidan yashil investitsiyalar katta pul mablag‘lari va turli xil moliyalashtirish manbalarini talab qiladigan yuqori xarajatlarni talab qiladi.

Yashil moliyalashtirishning asosiy maqsadi moliyaviy institutlardan atrof-muhitni muhofaza qilish loyihalari va faoliyati bilan shug‘ullanuvchi korxonalarga mablag‘lar oqimini kuchaytirish va natijada barqaror rivojlanishga erishish bo‘lib

hisoblanadi. Biroq, “Yashil moliya” tushunchasi bo‘yicha aniq bir ta’rif hal hanuz mavjud emas. Yashil moliya bo‘yicha mavjud adabiyotlar barqaror rivojlanish, energiya moliyasi, atrof-muhitni moliyalashtirish kabi turli istiqbollarni o‘rganadi va moliyaviy rivojlanish va atrof-muhit o‘rtasidagi barqaror munosabatlar. Shunga qaramay, aniq ma'noda, yashil moliya atrof-muhitni muhofaza qilish, energiya tejash, toza energiya, yashil transport va yashil qurilish kabi loyihalar uchun moliyaviy xizmatlarni osonlashtiradi, bu loyihani moliyalashtirish, loyiha operatsiyalari va risklarni boshqarishni o‘z ichiga oladi. Ushbu ta'rif rag‘batlantirish maqsadlarini belgilash va shuning uchun yashil moliya va tegishli siyosatlarning ta'sirini tekshirish uchun asos yaratadi.

Yashil moliya bo‘yicha mavjud tadqiqotlarga asoslanib, asosiy e'tibor asosan ikkita asosiy jihatga qaratildi. Birinchidan, ekologik barqaror iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantirishni o‘z ichiga olgan makroiqtisodiyotga ta'siri, uzoq muddatli iqtisodiy o‘sish, eksport savdosining o‘sishiga ko‘maklashish va eksport savdosining miqdori va tuzilishini optimallashtirish, shuningdek, sanoat tarkibiy o‘zgarishlarini rag‘batlantirish. Biroq, ushbu tadqiqotlarda sanoat yoki mintaqaviy panel ma'lumotlariga ustunlik qilish yashil moliyalashtirishning murakkab mikro mexanizmlarini ochish va amaliy tavsiyalar berishda jiddiy muammo tug‘diradi. Bundan tashqari, mavjud tadqiqotlar doirasining cheklanganligi mavzuni har tomonlama tushunishga to‘sqinlik qiladi. Korxonalariga mikro darajadagi ta'sir nuqtai nazaridan, joriy tadqiqotlar, birinchi navbatda, yashil moliyaning yashil kreditga ta'siri, korporativ ekologik va ijtimoiy mas'uliyatni oshirish va korxonalar ichidagi yashil innovatsiyalar. Shunisi e'tiborga loyiqliki, yashil moliya va ular bilan bog‘liq siyosatlarning o‘zlari korxonalarni yashil investitsiyalarga samarali jalb qilish yoki yo‘qligini aniqlash uchun cheklangan tadqiqotlar mavjud.

Ma'lumki, hozirgi kunda, moliyaviy institutlar korxonalarni ekologiyani ifloslantirish darajasiga qarab baholamoqdalar va ifloslantirish darajasiga qarab jazo hamda rag‘batlantirish tamoyillariga asoslangan holda ularga moliyaviy resurs ajratmoqdalar. Bu esa yashil sanoatni rag‘batlantirish va yuqori darajada ifloslangan, yuqori energiya iste'mol qiladigan tarmoqlarni ekologiyani ifloslantirish darajasini

kamayishiga olib kelmoqda. Tijorat banklari tomonidan ajratilyotgan yashil kreditlar korxonalarining yashil loyihalarini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan bo‘lib, shu bilan birga ekologiyani juda ifloslantiruvchi korxonalar uchun kredit resurslarini cheklash orqali atrof-muhitni ifloslantiruvchi loyihalarni moliyalashtirish kamaytirish mumkin. Moliyaviy resurslarga ehtiyoji mavjud bo‘lgan korxonalariga moliya tizimi yashil obligatsiyalarni emissiya orqali moliyaviy mablag‘larga bo‘lgan ehtiyoji qondirish imkoniyati mavjud bo‘ladi, bu esa ekologiyani yuqori darajada ifloslantiruvchi korxonalar uchun emissiya miqdorini kamaytirish umkoniyati tug‘iladi. Yashil sug‘urta atrof-muhitga yetkazilgan zararni qoplash mexanizmini takomillashtiradi va yuqori darajada ifloslangan, yuqori energiya iste‘mol qiladigan korxonalar uchun atrof-muhitning ifloslanishi uchun javobgarlikni majburiy sug‘urtalashni joriy qilinishi juda maqbul yechim bo‘lib hisoblanadi. Yashil fondlar orqali yashil sanoatni rivojlantirish, energiya tejash va atrof-muhitni muhofaza qilish uchun ijtimoiy kapitalni jalb qilish uchun mablag‘lar tashkil qilinishi maqsadga muvofiqdir.

Yashil investitsiyalar sanoat korxonalarini tomonidan ishlab chiqariladigan issiqxona gazlari va havoni ifloslantiruvchi moddalarni, ularning mahsulotlarini maromda ishlab chiqarish va iste‘mol qilishni sezilarli darajada kamaytirmasdan kapitalni ushbu korxonalarining loyihalarini moliyalashtirishga yordamlashadi. Korxonalar ichida resurslarni taqsimlashning yangi yondashuvi sifatida yashil investitsiyalar cheklangan resurslarni yashil texnologiyalar va qayta tiklanadigan resurslarni rivojlantirishga yo‘naltirishni ta’kidlash mumkin. Energiya sarfini kamaytirish, resurslar samaradorligini oshirish va qayta tiklanadigan energiya muqobillarini izlash orqali korxonalar ifloslantiruvchi moddalarni kamaytirishi va atrof-muhit sifatini yaxshilashi mumkin bo‘ladi. Binobarin, korxonalar tomonidan atrof-muhitni muhofaza qilishga yo‘naltirilgan investitsiyalar ifloslantiruvchi moddalarni ekologiyaga chiqish ehtimolini sezilarli darajada kamaytiradi.

Korxonalarining yashil atrof-muhitni boshqarishga sarmoya kiritishi to‘g‘risidagi qarorlari investitsiya xarajatlari va ifloslantiruvchi moddalarni chiqishni kamaytirish foydasiga bog‘liq. Shuning uchun korxonalar ichida yashil

investitsiyalar bo'yicha qaror qabul qilish jarayoni ko'pincha iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy manfaatlarni muvozanatlashni o'z ichiga oladi. Olib borilgan tadqiqotlarda yashil investitsiyalar uchun ikkita asosiy jihat saanab o'tilgan bo'lib, bir tomondan, xarajat nuqtai nazaridan, yashil investitsiyalar korxonaning me'yorida ishlab chiqarishi va ishlashi uchun zarur bo'lgan resurslarni o'zlashtirishi, uning mavjud ishlab chiqarish va sotishiga ta'sir qilishi va oxir-oqibat uning moliyaviy ko'rsatkichlariga zarar yetkazishi. Misol uchun, ekologik toza uskunalarni sotib olish va yashil texnologiyalarni tadqiq qilish va rivojlantirishga sarmoya kiritish uchun katta mablag' talab qilinadi, bu esa noaniq daromadga olib keladi, bu esa investitsiya xatarlarining oshishiga olib keladi. Bundan tashqari, yashil texnologiyaga investitsiyalar ko'pincha boshqalarga foyda keltiradi, korxonalar esa barcha xarajatlarni o'z zimmalariga oladilar, bu esa kompaniyalarni davlat foyda keltiradigan yangi texnologiyalarga sarmoya kiritishga to'sqinlik qiladi.

Ekologik muhitning jamoat mulki xususiyati tufayli iqtisodiy faoliyat natijasida yuzaga keladigan salbiy ekologik tashqi ta'sirlarni faqat hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan ekologik siyosat orqali hal qilish mumkin. Binobarin, yashil investitsiyalar korxonalar tomonidan davlat atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalariga rioya qilish uchun passiv javobgarga aylanadi.

Boshqa tomondan, yashil investitsiyalar ijobiy ijtimoiy obro'ga, atrof-muhitga mas'uliyatni oshirishga va raqobatdosh ustunliklarga hissa qo'shadigan faol xatti-harakatni anglatadi. Yashil investitsiyalar korxonalarga iste'molchilar to'grisida ijobiy ma'lumotlarni yetkazish, ularning ishonchini qozonish va firma faoliyatini yaxshilashga hissa qo'shish imkonini beradi, lekin bu uzoq vaqt talab qilishi mumkin. Ishlab chiqarish orqali ifloslanishni nazorat qilishga qaratilgan yashil investitsiyalar ekologik va iqtisodiy foyda keltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zhang, Wei & Ke, Jinjun & Ding, Yougang & Chen, Sicen, 2024. "Greening through finance: Green finance policies and firms' green investment," Energy Economics, Elsevier, vol. 131(C).

2. Criscuolo, C., Menon, C., 2015. Environmental policies and risk finance in the green sector: cross-country evidence. *Energy Policy* 83, 38–56.
3. Pan, X., Wei, Z., Han, B., Shahbaz, M., 2021. The heterogeneous impacts of interregional green technology spillover on energy intensity in China. *Energy Econ.* 96, 105133.
4. Ross, K.R.G.L., 1993. *Finance and Growth: Schumpeter Might Be Right*. The World Bank.
5. Chen, Y., Ma, Y., 2021. Does green investment improve energy firm performance? *Energy Policy* 153, 112252.
6. qizi Qarshiyeva, M. A., & Xidirov, N. G. I. (2022). O‘zbekiston “Yashil” iqtisodiyot sari. *Science and Education*, 3(12), 984-990.
7. Xidirov, N. G. (2023). Yashil qimmatli qog‘ozlar: aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish katalizatori sifatida. *World scientific research journal*, 22(2), 113-121.
8. Jumaniyazov Inomjon To‘rayevich. (2024). ESG IN SOVEREIGN WEALTH FUND INVESTMENTS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 41(2), 117–124.
9. Jumaniyazov I. T. The significance of Uzbekistan reconstruction and development fund’s financial capital on economic growth of Uzbekistan // *International Journal of Economics, Commerce and Management United Kingdom* ISSN. – T. 2348. – C. 0386.